

HISTORISCHE
VERENIGING
MAASSLUIS

HISTORISCHE SCHETSEN

van en over Maassluis

NUMMER 73 | NOVEMBER 2018

INHOUD

Van de redactie	1
Patriciërshuis Nieuwstraat 2	2
Wie was dr. Jan Schouten	13
Een herberg in de Oranjepolder?	19
Van BGSW via Dukdalf naar Stroomopwaarts	24
't Leije Lant	30
Het hek op de Wip - gedicht	35
Een kerk die nooit gebouwd werd	36
Familie Boog, maritieme rampen	46
Cafetaria Spek, een begrip	51
Koe te water	59
Eliza Hagers	63
Tegeltjes van de Wip	67
Archeologie in de binnenstad	69
Reacties van lezers	72
Speurneuzen gevonden	75
Speurneuzen gezocht	76
Maassluis 60 jaar geleden - 1958	77

SCHRIJVERS

Jacob Boog | Rien Braber | Henk van den Hoek | Lies Kap-Favié | Susanne Koenen |
Jan Oprel | Kees van der Sar | M.A. Sluizer (Wim van der Stelt) | Bouke Jan van der Veen |
Ineke Vink | Adri P. van Vliet | Piet van der Voort | Henk Wigt | Ad van der Zee

AFBEELDINGEN

Jacob Boog | Collectie Van der Stelt | Collectie Van Rij | Historische Vereniging Maassluis |
Lies Kap-Favié | Maassluise Courant | Museum Boijmans Van Beuningen |
Museum Maassluis | Henk van Oosten | Kees van der Sar | Familie Spek | J. Steehouwer |
Bouke Jan van der Veen | M.G.F. Vestjens | Ineke Vink | Adri P. van Vliet | Piet van der Voort

Foto omslag: De Wip rond 1900. De vloeren van het politiebureau en telegraafkantoor, links van het smalle steegje dat de dijk opgaat, zijn in 2018 opgegraven en verwijderd voor het heiwerk aan de nieuwe kade. In het nieuwe plaveisel zijn de contouren van de gebouwen aangegeven.

HISTORISCHE
VERENIGING
MAASSLUIS

VAN DE REDACTIE

Het samenstellen van de Historische Schetsen is voor de redactie een steeds terugkerend genoegen. Elke keer weer kunnen we kiezen uit een voorraad van interessante artikelen over de meest uiteenlopende onderwerpen. Samen kleuren ze – naast de andere publicaties van de HVM – stukje bij beetje de geschiedschrijving van onze mooie stad steeds verder in.

Een keer per maand komt een groep enthousiaste vrijwilligers bij elkaar om te bespreken welke onderwerpen de moeite waard zijn om verder uit te diepen. Dat levert een constante stroom van bijdragen voor de Schetsen op. Er liggen er inmiddels zo veel 'op de plank' dat we hebben besloten om volgend jaar, als we aan nummer 75 toe zijn, een dubbeldikke uitgave van de Schetsen uit te geven.

U bent zojuist begonnen aan nummer 73 met verhalen over mensen, sluizen en tegeltjes. Boeiend is het te lezen over de in Maassluis geboren politicus Jan Schouten en over het vissersgeslacht Boog. En vanaf nu weet u waarom het appartementencomplex aan de Dr. Albert Schweitzerdreef 't Leye Lant heet. Verder kunt u de toespraak nog eens teruglezen die gastspreker Ad van der Zee heeft gehouden in de Groote Kerk toen we daar op 7 april ons 35-jarig bestaan vierden.

Ter gelegenheid van dit jubileum kregen onze leden de Canon van Maassluis in boekvorm. Niet-leden kunnen hem digitaal raadplegen via canonvanmaassluis.nl. Het meest opvallende onderdeel van de jubileumviering was natuurlijk de Stadsquiz Maassluis, waarvoor vrijwilligers van de HVM bergen werk hebben verzet. Maar liefst 53 teams zijn de uitdaging aangegaan.

U heeft inmiddels ook de traditionele HVM-jaarkalender 2019 ontvangen, die met een knipoog de naam 'Scheurkalender' meer dan verdient.

Wij wensen u weer veel leesplezier!

PATRICIËRSHUIS NIEUWSTRAAT 2

Over water en wijn

Door: Susanne Koenen

Een van de meest opvallende gebouwen in de Maassluise binnenstad is het hoekpand aan de Nieuwstraat 2. In de volksmond wordt dit een patriciërshuis genoemd. Dit is de benaming van een woonhuis van zeer voorname personen. Wie hebben hier gewoond? Waarom is dit huis zo groot en indrukwekkend? Waarom staat het op deze plek? Een onderzoek geeft antwoord op deze vragen.

Stedenbouwkundige context

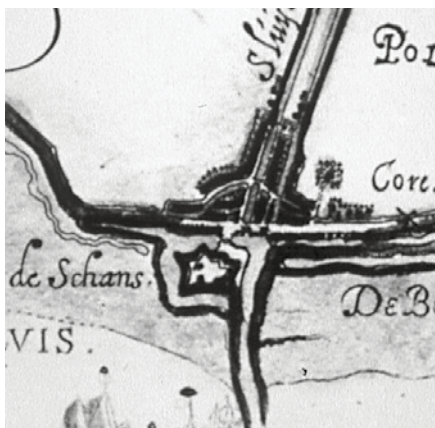
Het huis ligt op een belangrijke historische plek, aan de voet van de Wateringse Sluis. Mede op deze plek is Maassluis ontstaan rond 1334. Bij het eind van de Zuidvliet vormde zich al gauw een overslagplaats voor goederen en op de Markt werd handel gedreven. Het is dus niet verwonderlijk dat men hier in het hart van het dorp wilde wonen.

De bouw van de schans met fortificaties in 1570 bepaalde de latere plattegrond. Ter bescherming van dit fort werd er een gracht gegraven, bestaande uit de Gragt (achter de Nieuwstraat), de Marktgracht en de Fortegracht.

De bebouwing concentreerde zich langs de loop van de gracht. Op de kaart van Floris Balthasars uit 1611 is duidelijk te zien dat deze gracht de vlieten doorkruiste. Op deze punten werden houten bruggen gebouwd, zoals de Boelhouwersbrug. Deze verbindingsbrug tussen Markt en Nieuwstraat vormt een belangrijke plek in de stad en is altijd een pleisterplaats voor Maassluiers gebleven.

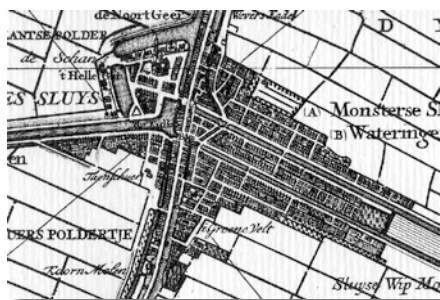

Nieuwstraat 2 gezien vanaf de Zuidvliet in ca. 1900.

1611. De binnendijkse verdedigingsgracht doorkruist de vlieten.

In de 18e eeuw was er een enorme stedelijke groei in Maassluis en werden er veel huizen gebouwd. Dit is zichtbaar op de kaart van Cruquius uit 1712. Deze kaart geeft al een duidelijk stratenpatroon met percelen weer. Ter plaatse van de Nieuwstraat zijn er percelen ingetekend, maar er staan nog geen duidelijke contouren van huizen op.

1712. Het stratenpatroon van Maassluis.

Kromme Nieuwstraat

Omdat de Marktgracht werd gedempt (in 1716) verloor de Gragt achter de Nieuwstraat zijn eigenlijke functie. De percelen aan de Nieuwstraat zijn echter de loop van dit water blijven volgen. Het gevolg was dat de Nieuwstraat een kromming kreeg en dat de percelen vanaf de Zuidvlietzijde langgerekt waren en naar de Boogertstraat toe steeds korter werden. Het perceel van Nieuwstraat 2 is het grootste en heeft een schuine projectie. Op de kadastrale kaart uit 1821 is goed te zien dat dit komt omdat de Gragt zich precies achter dit perceel verbreedt. Het water van de Gragt liep hier schuin richting de Marktgracht.

1821. Het perceel van het patriciërshuis.

Om de lange percelen optimaal te benutten werden er voor- en achterhuizen met binnenplaatsen gebouwd, zo ook op dit perceel. De tegenwoordige bebouwing heeft nog hetzelfde bouwvolume. Alleen de kade die langs de Zuidvliet en de Gragt liep, is deels verdwenen of ligt onder het waterniveau.

Bouwgeschiedenis

Gezien de ontstaansgeschiedenis van Maassluis is het zeer waarschijnlijk dat het pand aan de Nieuwstraat een voorganger heeft gehad in de 16e of 17e eeuw. Mogelijk zijn er nog restanten van een oudere kern aanwezig, maar deze zijn door grondige restauraties en verbouwingen niet meer zichtbaar. Dat het huidige pand uit begin 18e eeuw stamt lijkt het meest aannemelijk.

Vanaf 1735 tot 1923 is het pand in bezit geweest van de familie Van der Lely. Een ondernemende en vermogende familie in Maassluis. De leden van de familie hebben belangrijke functies bekleed in Maassluis en waren onder meer de oprichters van de touwfabriek.

Uit archiefonderzoek blijkt tevens dat de betreffende familie Van der Lely

ook generatie op generatie actief was in de wijnhandel. Deze factoren hebben er zeker voor gezorgd dat dit een huis is geworden met een rijke, imposante uitstraling. In het interieur vinden we tevens verwijzingen naar deze handel in wijn terug.

18e eeuw, Ary van der Lely

De eerste Lely die het pand in eigendom krijgt, is Ary van der Lely. Hij koopt het in 1735 via een openbare veiling van Knierijte van der Jagt. Zij is de weduwe van Isaac Canin, die in deze tijd schout van Maassluis was. In de koopakte is het pand als volgt omschreven: *Huis en erf gelegen aan de westzijde van de Nieuwstraat op de noordhoek van dezelve. Belend ten Noorden de Zuidoliet, ten Oosten de Heerenstraat, ten Westen de Gragt en ten Zuiden Adriaan Patijn met gemene muur en looden goot.*

Ary van der Lely (1710-1776) is een man van aanzien, hij wordt omschreven als een welgeboren man, gecommitteerde van de visserij, schepen en burgemeester, regent van het weeshuis, koopman en wijnhandelaar. In 1731 trouwt Ary van der Lely met Anna Magdalena van Biezenbroek. In hetzelfde jaar krijgen zij een zoon, Jacob van der Lely (1731-1813). Hij is brouwer van beroep.

(Saillant detail is dat het jaartal 1731 in 1976 op de lijstgevel van het pand geschilderd stond. Later is dit er weer afgehaald.)

Bij een man van aanzien, zoals Ary van der Lely, hoort ook een huis van aanzien. Het is goed mogelijk dat hij het pand bij aankoop in 1735 liet verbouwen tot dit patriciërshuis.

De indeling van de plattegrond en de bouwstijl zijn kenmerkend voor een 18e eeuwse stadshuis. Een langgerekte plattegrond, bestaande uit een voorhuis, een binnenplaats en een L-vormig achterhuis. Over de volle diepte van het pand loopt een gang. Ondanks de verbouwingen en het bebouwen van de binnenplaats is deze structuur is nog steeds herkenbaar.

Een Keulse goot

De architectuur van het pand heeft een aantal laat-classicistische (eind 17e-eeuwse) kenmerken. In Italië ontstonden nieuwe architectonische inzichten die in Nederland resulteerden in het Hollands classicisme. Hierbij werden renaissancistische vormen toegepast die terug grepen op de Griekse bouwkunst en de 'tempelarchitectuur' met zuilenorden. Een eenvoudige hoofdvorm, harmonische verhoudingen en symmetrie waren belangrijke uitgangspunten van deze bouwkunst.

De classicistische invloeden zijn het meest zichtbaar in de vormgeving van het voorhuis en de indeling en ornamentiek van de voorgevel.

Het voorhuis is zeer imposant, omdat het boven de naastgelegen panden

Door de steile dakschilden rondom lijkt het huis nog groter. Op de daklijst staat o.a. 1731.

uittorent. Opvallend is ook de eenvoudige hoofdvorm van een vierkant. Om het pand ook overhoeks een symmetrisch aanzicht te geven, heeft het dak omlopende dakschilden. Dit zijn steile dakhellingen die het gebouw nog groter lijken te maken. Omdat men in deze tijd nog moeite had met het waterdicht maken van platte daken, ligt er in het midden van de dakschilden een 'Keulse goot'. Dit is een interne goot, die het water via de kapconstructie naar de buitengoot afvoert.

De voorgevel van het voorhuis is ooit vervangen. Het is zichtbaar aan afwijkende kleur van het metselwerk en aan de bouwsporen in het metselwerk. De aansluiting van de zijgevel op voorgevel is niet origineel, er zijn afgehakte stenen zichtbaar en het metselwerk is zichtbaar hersteld.

In het Classicisme was een evenwichtige, symmetrische indeling

Bouwsporen op de aansluiting van de voor- en zijgevel.

van de gevel belangrijk, zowel verticaal als horizontaal. Alhoewel de zijgevel van het achterhuis ook een symmetrische vensterindeling heeft, is dit bij de voorgevel veel opvallender. De vensters hebben dezelfde maatvoering en zijn recht boven elkaar geplaatst. Ook de tussenliggende, gemetselde penanten (muurdammen) hebben dezelfde breedte.

De horizontale indeling is bedoeld om de functie van de woonlagen aan te geven.

Op de begane grond bevindt zich het basement ofwel souterrain. Omdat de eigenaar wilde laten zien dat het een belangrijk gebouw was, werd het basement voorzien van een natuurstenen bekleding. Hier bevonden zich de ruimtes van het personeel, de keuken en hier was

Kroonlijst met getand fries.

waarschijnlijk ook een opslagruimte van wijnvaten. De bovenliggende verdiepingen zijn voor de familie van de heer des huizes. Op de 1e verdieping zijn de woonruimtes en deze wordt de bel-etage genoemd. De slaapvertrekken zijn op de 2e verdieping.

Voorgevel met classicistische indeling: natuurstenen basement, meerruitsvensters op de 1e verdieping en dakkapellen met spiegelbogen.

Indrukwekkende kroonlijst

De vormtaal en ornamentiek uit de Griekse bouwkunst komen vooral tot uitdrukking in de forse kroonlijst bovenaan de gevel. Deze is uitgevoerd met een getand fries (versierde lijst) en verwijst naar het fries van een Griekse tempel.

Twee dakkapellen vormen de bekroning op het dak. Net als de kapellen op het achterhuis, hebben ze 18e-eeuwse spiegelbogen (zeg maar de vorm van een {accolade})

en een rijke profilering. Op een foto uit ca 1900 is echter zichtbaar dat de vleugelstukken met een groter krulornament (volut) zijn uitgevoerd dan nu het geval is. De voluutvorm is een classicistisch element en verwijst naar het kapiteel van een Ionische zuil.

Het merendeel van de vensters van zowel voorhuis als achterhuis heeft een symmetrische indeling die niet alleen voortkwam uit het classicisme, maar ook te maken had met de ontwikkeling van het venster en de verbetering van het vensterglas. In navolging van het kruisvenster ontwikkelde zich in de 18e eeuw een meerruitsvenster met een vast kalf (raamstijl) in het midden. Eerst met vijf ruiten naast elkaar, zoals nog in de achtergevel zichtbaar is. In de 2e helft van de 18e eeuw werden er veelal ramen met vier ruiten toegepast, zoals op de 2e verdieping van het voorhuis en bij de dakkapellen nog steeds het geval is.

19e eeuw, Jacob van der Lely

In 1784 komt het pand, na zoon Jacob van der Lely, in handen van kleinzoon Ary van der Lely (1757-1827). Laatstgenoemde staat evenals zijn opa te boek als koopman en wijnhandelaar. In 1821 erft zijn dochter Maria Anna van der Lely (1781-1856) het pand. Zij was eveneens slijter in wijnen.

In deze tijd worden er verschillende aanpassingen gedaan, zowel in het exterieur als het interieur.

Zijgevel met nieuwe vensters.

Begin 19e eeuw zijn er in de zijgevel van het voorhuis twee vensters bijgeplaatst. Dat deze later zijn ingehakt is zichtbaar aan de afgehakte bakstenen rond de ramen. Vermoedelijk zijn alle ramen in deze gevel vervangen door ramen met grotere ruiten.

Twee huizen samenvoegen

Na het overlijden van Maria in 1856 komt het pand in bezit van haar broer Jacobus Cornelis van der Lely (1820-1871). Hij staat in het archief omschreven als notaris en burgemeester. Hij was tevens eigenaar van de firma J.M van der Lely, Touwslagerij en Rederij. Samen met Willem Francois Bombled was hij ook eigenaar van de firma Bombled en Cie, Grossierderij in Wijnen en Gedestilleerd.

In 1893 gaat de zoon van J.C. van der Lely in het huis wonen. Jacobus Martinus van der Lely is directeur van de touwfabriek en trouwt met Wilhelmina Christina Louisa Smit.

In het jaar voordat zij dit huis betrekken, wordt het naastgelegen pand (Nieuwstraat 4) herbouwd, waarna zij het in 1893 samenvoegen met Nieuwstraat 2. De panden krijgen één perceelnummer. Wat dit voor invloed heeft op de beide panden is niet duidelijk.

Eind 19e eeuw zijn de vensters in de voorgevel van de bel-etage vervangen door zesruits schuifvensters. Waarschijnlijk om het uitzicht in de woonvertrekken te verbeteren.

De erkerkamer met grote ruiten is rond 1900 toegevoegd.

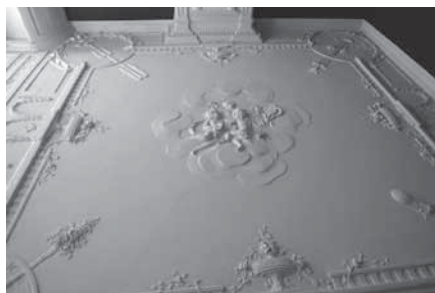

Interieur erkerkamer in 1918.

De erkerkamer

Ook een belangrijke toevoeging in deze tijd is de karakteristieke erker met erkerkamer aan de zijgevel van het achterhuis. Deze erkerkamer was bedoeld om indruk te maken. Men kon in deze kamer gasten ontvangen en met hen de stad bekijken. De erkerkamer is in Lodewijk XVI-stijl en is een 'gesamtkunstwerk'. Dat betekent dat alle interieurelementen, zoals de lambriserings, schouw, erker en stucplafond, op elkaar zijn afgestemd, ze vormen een eenheid. Hoewel de originele stoffering van behang en gordijnen niet meer aanwezig is, zijn deze zeker onderdeel geweest van dit ensemble. De vormgeving en ornamentiek van de erkerkamer zijn weer verwijzingen naar de Griekse kunst, zoals halfzuiltjes, pilasters, tandlijsten, vazen, guirlandes en lauwerkransen. Het stucplafond heeft een voorstelling die bol staat van de symboliek, net als het deurstuk boven de toegangsdeur van de erkerkamer.

Gestucte of geschilderde panelen werden vaak boven een belangrijke deur geplaatst. De bewoner wilde hiermee laten zien wat zijn interesse of beroep was. Het bijzondere aan deze voorstelling is, dat het een duidelijke verwijzing is naar de wijnhandel.

Stucplafond in de erkerkamer met plantmotieven. Let op de merkwaardige afbeelding van een luchtballon rechtsonder.

Blote engeltjes en wijn

Er zijn twee putti (blote engeltjes) afgebeeld. De putto aan de rechterzijde perst een tros druiven uit boven een wijnvaatje, waaruit vervolgens wijn komt stromen. De andere putto heeft een wijnglas in zijn hand. Ze zitten in een lijst versierd met wijnranken. Een van deze putti zou Bacchus kunnen voorstellen. Dit was de Romeinse god van de wijn, vruchtbaarheid en losbandigheid.

Aan de linker bovenzijde van de omlijsting ligt een caduceus. Dit voorwerp symboliseert de staf van de god Hermes (Griekse god van de handel en reizigers). Aan de rechterbovenzijde van de lijst is een cornucopia, ofwel een hoorn des overvloeds. In de Romeinse oudheid was dit een attribuut van Fortuna (Romeinse godin van het lot, het geluk of het ongeluk) en een symbool van onuitputtelijke overvloed. Het wordt vaak weergegeven als een geitenhoorn waaruit fruit en andere verfrissingen eindeloos blijven stromen.

Deurstuk met verwijzingen naar de wijnhandel van Lely.

20e eeuw, nog steeds wijnhandel

In 1915 komen de huizen in handen van Wilhelmina Christina Louisa Smit, de weduwe van Jacobus Martinus van der Lely. In 1923 worden de twee huizen weer gesplitst en verbouwd en krijgen ze een apart perceelnummer.

Na bijna twee eeuwen in bezit te zijn geweest van de familie Van der Lely, gaat het pand Nieuwstraat 2 in 1926 over in eigendom naar de heer Janssen. Bijzonder is dat de wijnhandel wel verbonden blijft met dit pand. De heer Janssen was wijnhandelaar en heeft tot 1960 een slijterij gehad in het souterrain. Hierna heeft de heer Van Linschoten de wijnhandel voortgezet. Neoclassicistische stijl was nog te zien in het interieur van de slijterij in het souterrain. Ten tijde van slijter Van Linschoten in 1976 was dit winkelinterieur nog wel aanwezig, zoals de drankkasten met bogen en de zware houten toonbank met voluutvormige consoles.

De kade aan het water van de Wateringse Sluis is nog altijd een restant van de oude bevoorradingsroute.

Vanaf 1926 tot na de Tweede Wereldoorlog zijn de bovenverdiepingen door meerdere gezinnen bewoond.

Winkelinterieur van slijter Van Linschoten, 1976.

Veel verschillende gebruikers

Eind 20e eeuw vestigt zich Randstad Uitzendbureau op de 1e verdieping. In 1986 komt er een definitief einde aan de wijnhandel in dit pand. Het souterrain wordt dan onder andere geëxploiteerd door kledingzaak Besterfield, een galerie, een makelaar, de Kunstuitleen en heden ten dage is Ervaar Maassluis er gevestigd.

Om het geschikt te maken voor bewoning van meerdere gezinnen, is er begin 20e eeuw veel gewijzigd in de indeling van het huis. Er kwam een trappenhuis met twee voordeuren in de zijgevel. Om de bovenverdieping te kunnen bereiken werd er een extra entree gemaakt tussen dit pand en het pand van bakker Holtkamp.

Om het eind 20e eeuw geschikt te maken als bedrijfsruimte, volgen er wederom verbouwingen. Deze functieverandering heeft vooral intern gevolgen gehad, maar ook de indeling van het souterrain is hiervoor meerdere keren gewijzigd. Uit oude foto's blijkt dat er deuren in vensters zijn veranderd en vice versa.

Deuren en vensters

Er is wel een voorstelling te maken van hoe het gevelbeeld in de 18e eeuw moet zijn geweest. Om een evenwichtig en symmetrisch gevelbeeld te krijgen, zat de voordeur vermoedelijk in het midden en waren er links en rechts dubbele deuren. Gezien de plattegrond zou dit ook de meest logische

plek kunnen zijn voor een hoofdingang. Binnen loopt in het midden een gang die op alle verdiepingen nog (gedeeltelijk) aanwezig is.

In 1964 is er overigens nog een deur in het midden, bij een verbouwing rond 2003 weer vervangen door een venster.

De dubbele deuren links van de voordeur zijn bij een grote renovatie in 1976 vervangen door een venster. Deze deuren waren groot genoeg voor een paard-en-wagen voor bevoorrading van de wijnhandel.

De winkeldeuren met glas aan de rechterzijde van de voordeur gaven toegang tot de slijterij. Deze deuren zijn eveneens in 1976 vervangen door een venster. In 2003 is dit venster weer een dubbele deur geworden.

Conclusie

Helaas heeft het wijzigen van de gevel van het souterrain de constructie van de gevel verzwakt, getuige de vele schades in het natuursteen, zoals het doorbuigen en scheuren van de lateien. Het zou geweldig zijn als de gevel wordt gerestaureerd, zodat deze niet zal bezwijken onder zijn eigen gewicht. Dan kunnen we daarna het glas heffen op dit mooie historische pand aan het water, dat dankzij de familie Van der Lely zo'n beeldbepalend gebouw is geworden.

Het jaartal 1731 heeft op de daklijst gestaan. De reden daarvan is onbekend.

Nieuwstraat 2 rond 1900.